

International Journal Of Turkish Academic Studies

Vol 3. • Num.1. • June 2022

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 24 Mayıs 2022

Gönderim Tarihi: 7 Nisan 2022

Yayımlanma Tarihi: 16 Haziran 2022

Atıf Künyesi: ÇETİN BAYCANLAR, Sema (2022), “Hüseyin Cöntürk’ün Turgut Uyar İncelemesini Yeni Eleştiri Kuramı Bağlamında Okuma”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 3, S. 1, s. 20-29

HÜSEYİN CÖNTÜRK’ÜN TURGUT UYAR İNCELEMESİNİ YENİ ELEŞTİRİ KURAMI BAĞLAMINDA OKUMA

Sema ÇETİN BAYCANLAR

10.54566/turas.1099847

ÖZ

İngiliz ve Amerikan edebiyatlarında 20. yüzyılın ilk yarısında baskın, biçimci bir eleştiri eğilimi olan Yeni Eleştiri özellikle yakın okuma tekniğini kullanmasıyla ön plana çıkar ve bu eleştirel yöntem, metnin kendisine sadık kalarak metnin dışı kaynakları göz ardı eder. Bu haliyle literatürde nesnel eleştirinin gelişmesinde ciddi katkıları olan bir eleştiri eğilimi olarak anılır.

Metni biyografi, tarih, sosyoloji, psikoloji ve siyasi öğretilerden bağımsız bir anlayışla değerlendirmeyi hedefleyen bu eleştiri anlayışını, Türk edebiyatında 1950’li yıllarda Hüseyin Cöntürk’ün çevirilerinde ve eleştiri metinlerinde görmek mümkündür. İzlenimci eleştiri anlayışına karşı tutumuyla da bilinen Cöntürk’ün çalışmalarında özellikle sayısal veriler ve

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, smctnb@gmail.com, ORCID 0000-0003-1244-2829

analizlerden yararlanması, nesnelliğe yaptığı vurgu, şiirde sembol, imge, imaj ve yaratılan dünya üzerine görüşleri eleştiride farklı bir alanın açılmasına katkıda bulunmakla birlikte eleştirilere de hedef olmuştur.

Hüseyin Cöntürk'ün, İkinci Yeni Hareketinin önemli şairlerinden biri olan Turgut Uyar'ın şiir dünyasını, bu hareketten bağımsız olarak ele aldığı "Turgut Uyar" başlıklı çalışması pek çok açıdan Yeni Eleştiri ile yöntem açısından paralellik taşımakla birlikte birtakım unsurlar dâhilinde bu anlayıştan uzak bir içerik barındırır. Cöntürk'ün Garip şairleri ile Uyar arasında kurduğu ilişki, sanatçının şiir dünyası dışında ele alınması gereken duygu durumu (psikolojisi) gibi unsurlardan bahsetmesi tartışmaya açık tespitlerdir. Bu çalışmada Cöntürk'ün Yeni Eleştiri anlayışıyla olan organik ilişkisi ve hangi içerikle bu anlayıştan ayrıldığı tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Eleştiri, Hüseyin Cöntürk, Turgut Uyar.

READING HÜSEYİN CÖNTÜRK'S REVIEW OF TURGUT UYAR IN THE CONTEXT OF NEW CRITICAL THEORY

ABSTRACT

New Criticism, which is a dominant and formalist criticism trend in English and American literatures in the first half of the 20th century, comes to the fore with its close reading technique, and this critical method ignores non-textual sources by staying true to the text itself. As such, it is referred to as a critical tendency in the literature, which has made serious contributions to the development of objective criticism.

It is possible to see this understanding of criticism, which aims to evaluate the text with an understanding independent of biography, history, sociology, psychology and political teachings, in the translations and criticism texts of Hüseyin Cöntürk in Turkish literature in the 1950s. Known for his attitude towards the Impressionist criticism, Cöntürk's use of numerical data and analysis in his works, his emphasis on objectivity, his views on symbols, images, images and the created world in poetry, contributed to the opening of a different field in criticism, but also became the target of criticism.

Hüseyin Cöntürk, one of the important poets of the Second New Movement, Turgut Uyar's work titled "Turgut Uyar", in which he deals with the world of poetry independently of this movement, has parallels with New Criticism in many ways in terms of method, but contains a content that is far from this understanding within some elements. The relationship between Cöntürk's Garip poets and Uyar, and the fact that the artist talks about factors such as emotional state (psychology) that should be handled outside the world of poetry are debatable findings. In

this study, it will be tried to determine and evaluate the organic relationship of Cöntürk with the New Criticism understanding and the content in which he differs from this understanding.

Keywords: New Criticism, Hüseyin Cöntürk, Turgut Uyar.

GİRİŞ

Yeni Eleştiri pek çok edebiyat ve eleştiri kuramı gibi kendisinden önce var olan eleştiri anlayışlarına bir tepki olarak ortaya çıkan, esere dönük bir eleştiri kuramıdır ve Rus Biçimciliği, Yapısalcılık gibi biçimcidir. Anlatımcı kuramcılar, eleştirmenler sanatçının özel dünyasını, eserin kaleme alındığı zamanın tarihsel özelliklerini, toplumsal koşullarını veya diğer öğretileri dikkate almalarına karşın biçimci bir eleştiri yöntemini benimseyen Yeni Eleştiri sadece metni dikkate alan ve bu dikkatle eseri değerlendiren bir anlayış geliştirir.

20. yüzyılın ilk yarısında -özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında- Amerikan ve İngiliz edebiyatında ağırlıklı olarak varlığını hissettiren bu eleştiri yöntemi-hareketi adını ve kaynağını Amerikalı eleştirmen, şair John Crowe Ransom'ın *The New Criticism* (1941) adlı eserinden alır. Ransom'dan önce alana T. S. Eliot'ın "Gelenek ve Bireysel Yetenek" (Tradition and the Individual Talent 1917), "Hamlet ve Sorunları" (Hamlet and His Problems 1919), I. A. Richards'ın "Pratik Eleştiri" (Practical Criticism 1929) ve William Empson'ın "Yedi Tür Belirsizlik" (Seven Types of Ambiguity 1930) adlı eleştirel makaleleriyle katkıda bulunduğu bilinmektedir (Cain, 1984).

Yeni Eleştirinin çıkışında en etkili eserin I. A. Richards'ın "Pratik Eleştiri"si olduğu düşünülür. Eserde eleştirel okuma konusunda yaptığı bir deneyi aktaran yazar, öğrencilerine başlıklarını ve şairlerini vermeden birtakım şiirler verir. Bu metinleri inceleyen öğrencilerden kısaca yorumlarını yazmaları istenir. Öğrencilerin metinlerinde eleştiriden kaçındıkları daha çok düşünsel ve diğer bağlılıklar üzerinden değerlendirmeler yaptıkları duyu, duygu, ton ve niyet üzerine yoğunlaştıkları görülür. Bu sonuç Richards ve sonrasında diğerlerini, *okuyucular nasıl okumalı, şiirden ne anlıyorlar veya neyi anlamakta başarısızlar* gibi soruların cevaplarını aramaya yöneltir. Richards'ın öğrencisi olan Empson, "Yedi Tür Belirsizlik"te bu soruları sistematik bir halde değerlendirir ve yakın okuma tekniklerini sınıflandırmaya çalışır ve okuyucunun dikkatinden kaçabilecek hususlar üzerine değerlendirmelerde bulunur (Searle, 2005).

Yeni Eleştirinin öncelendiği "yakın okuma" tekniğinin Aristoteles'in *Poetika'sı* kadar eski olduğuna dair görüş çalışmalarda sık sık dillendirilir. Yeni eleştiriye göre şiir, özel bir açıklama türü, başka hiçbir dilde ifade edilmeyen duygu ve düşünce iletme aracıdır. Aynı zamanda edebî metin, kendi kendine yeten bir bütündür ve edebî metni diğerlerinden ayıran yegâne şey biricik ya da benzersiz oluşudur. Bu anlamda Yeni Eleştiri, edebî deneyimi şekillendiren ya da şekillendirmesi muhtemel olan tarihi, siyaseti, ideolojiyi, felsefeyi, psikolojiyi dikkate almaz.

1920'li 30'lu yıllarda gelişen 50'li yıllardan 60'lı yıllara kadar yaygın bir etki kazanan Yeni Eleştiri, metin odaklı bir okumayı öncelerken metnin kendine yettiği vurgusuyla başta biyografi olmak üzere metnin dışında kalan unsurlara dayalı eleştiriye reddeder. Metin eleştirisini bir bütün olarak düşünen bu eleştiri anlayışı, yapı ve anlamı diğer söyleyişle biçim ve içeriği bir arada ele alan bir eleştiri anlayışını savunur. Yeni Eleştiri bir eserin içsel değerini dikkate alan, tarihi ve biyografik verileri göz ardı eden yöntemiyle, nesnellüğün önünü açmakla birlikte zaman içinde güçlü eleştirilerin de hedefi haline gelmiştir. Yeni eleştiriye yöneltilen eleştiriler daha çok yazarın-şairin niyetini, eserin tarihi ve sosyal meselelerle ilişkisini, okurun tepkisini dikkate almaması yönünde olmuştur. Berna Moran, Yeni Eleştiri'nin yansıtmacı ve anlatımcı eleştirel anlayışlara verdiği cevabı şu cümlelerle özetler:

“Bir edebiyat eseri, yazarından okurundan ve yazıldığı tarihin toplumsal ve tarihsel koşullarından bağımsız, kendi başına yeterli olan, kapalı ve dilsel bir düzendir. Görüldüğü gibi biçimci bir düzendir Yeni Eleştiri'nin önerdiği. [...] her eserin rolü diğer öğelerle ve dolayısıyla eserin bütünüyle sıkı sıkıya bağlıdır. Organik bir varlığa benzetilir eser” (Moran, 1994 : 145-147).

Zaman içinde Yeni Eleştiri, Amerikan ve İngiliz edebiyatlarında hızla yükselen bir eğilim haline gelmiş, I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki bu yükseliş II. Dünya Savaşı sonrasında da bir süre devam etmiştir. 1940'lı yıllarda ise lirik şiire aşırı bağlılıkları sebebiyle sert eleştirilere hedef olmuşlardır. Ayrıca yapısalcı eleştiriyle olan benzerlikleri üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Yeni Eleştirmenler kullandıkları yöntemler açısından zaman zaman ayrılık gösterebilirler de eleştirel romantizmden kaçış, Fransız sembolizminin şiire getirdiği yenilikler-katkılar konusunda hemfikirdirler. Ayrıca yeni eleştirmenler, şiirin ahlaki bir içeriğe sahip olmasına ya da sanatçı odaklı okunmasına, siyasetin, tarihin bir parçası olarak görülmesine karşı çıkarlar. Eliot'un “Gelenek ve Bireysel Yetenek” çalışmasıyla dikkati çeken Yeni Eleştirinin modern şiir algısı da herhangi bir edebî dönemin, eserin kendisinden önceki dönemle ilişkisini reddeden ya da ona cevap niteliği taşıyabilmesi gerçeğini görmezden gelişi olmuştur (Searle, 2005).

Türk edebiyatında bir edebî tür olarak eleştiri Batı'ya göre daha yeni bir türdür ve eleştirel yöntemler açısından özellikle 1950'li yıllara kadar daha çok öznel eleştiri çerçevesinde metinler kaleme alınır. 1950'li yıllar ve sonrasında özellikle süreli yayınların desteğiyle eleştiri ve eleştirmen sayısında ciddi bir artış göze çarpar. Eleştiri metotlarının tanınması ve eleştiride nesnellik ölçütleri eleştirmenleri farklı metotlar kullanmaya ve Batı literatürünü daha yakından takip etmeye yönlendirir. Bu anlamda Yeni Eleştirinin Türk edebiyatında nesnel eleştirinin önünü açan bir kazanım olduğu görüşü sıklıkla dillendirilir ve bunun Cöntürk'ün öncülüğünde gerçekleştiği de aşikârdır. Özellikle 1950'li yıllardan önce daha çok Nurullah Ataç'ın ve onun izinden gidenlerin, izlenimci eleştiriyle olan ilişkisi eleştiriye, deneme ya da eleştirel-denemeye

yakınlaştırır. Yeni Eleştirinin “yakın okuma” tekniğinin Cöntürk’ün öncülüğünde hızla yayılması izlenimciliğe karşı olan tutumun bir göstergesidir (Ünal, 2003: 291).

1. Hüseyin Cöntürk ve Yeni Eleştiri

Resmî kayıtlar ve kaynaklarda 1921 olarak belirtilse de yakın çevresinin aktardığına göre Hüseyin Cöntürk 1918 yılında İzmir’de doğmuş, ilk ve orta öğrenimini aynı şehirde tamamladıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği bölümünü bitirmiştir (Evis, 2020: 64). Kısa bir süre mesleki kariyeri için Amerika’da bulunan Cöntürk’ün edebî faaliyetleri, yurda dönüşünün ardından başlar. Cöntürk, 1950-1960 döneminde *Değişim*, *Forum*, *Pazar Postası*, *Türk Dili*, *Ufuklar/Yeni Ufuklar*, *Varlık*, *Yenilik*, *Yeditepe* dergilerinde yazar. Bu yıllarda özellikle İkinci Yeni şiiri üzerine yazdığı “Soyuttan Somuta”, “Şiirimizde Karıştırım”, “Şiirimizde Değiştirim”, “Hatırlanabilen Saçma” ile “Edebiyat Eleştirmesi ve Matematik İstatistik” gibi yazıları dikkat çekicidir (Çetin Baycanlar, 2007).

60’lı yıllarda Asım Bezirci ile birlikte *Dönem* dergisini ardından tek başına *Yordam*’ı çıkarır. Yaklaşık iki yıl süren *Yordam* serüveninden sonra edebiyat çevrelerinden en azından yazar-eleştirmen olarak uzaklaşır. 1950’li yıllardan 1970’li yıllara kadar aktif olarak eleştirmen, incelemeci, araştırmacı olarak edebiyat dünyasına katkılarını sürdüren Cöntürk, 22 Haziran 2003’te Ankara’da vefat etmiştir. Cöntürk’ün ölümünün ardından bütün yazıları *Çağının Eleştirisi I-II* (2006) yayımlanmıştır. Yazarın ölümünün ardından yayımlanan diğer eserleri ise *Divan Şiir Üstüne Denemeler* (2012) ve *Mektuplar*’dır (2014). Yazarın ayrıca *Eleştirmeden Önce* (1958), *Çağının Şairi* (1960), *Turgut Uyar* (1961), *Behçet Necatigil ve Edip Cansever Üstüne* (1964); Asım Bezirci ile birlikte hazırladığı *Turgut Uyar, Edip Cansever* (1961) *Günlerin Götürdüğü Getirdiği* (1962) başlıklı eserleri bulunmaktadır. Cöntürk’ün kendisine has üslubu ve yöntemiyle hazırladığı ancak bağımsız birer eser olarak bastır(a)madığı *Eleştirme Sözlüğü* ve *Şairler Sözlüğü* ise *Çağının Eleştirisi II*’de yer almaktadır.

Türk edebiyatında nesnel eleştirinin gelişmesinde akla gelen ilk isimlerden biri olan Cöntürk’ün eleştirel yöntemi kaynaklarda -kendisi yazdığı metinlerin yöntemi dışında bu yakınlıkla ilgili herhangi bir değerlendirme yapmamasına rağmen- daha çok Yeni Eleştiri ile birlikte anılır. Dönemin bazı eleştirmenlerinde olduğu gibi Cöntürk’ün “Eleştirmede Ölçü” gibi birtakım yazılarında özellikle Eliot’un “Kusursuz Eleştirici” (1920), “Eleştirinin Görevi” (1923), “Eleştirinin Sınırları” (1956) (bu makalelerin bir kısmını da Cöntürk Türkçe’ye çevirmiştir) makalelerinin etkisini de göz ardı etmemek gerekir (Çetin Baycanlar, 2007: 66). Eleştirinin nesnelleşmesinde veri ve analizi ön plana çıkaran Cöntürk, bir yandan da bu yöntemiyle eleştirilerin hedefi olmuştur. Sezai Karakoç’un bir yazısında “Mösyö İstatistik” olarak bahsettiği Cöntürk’ün bu şekilde anılmasında “Edebiyat Eleştirmesi ve Matematik İstatistik” gibi

yazılarının katkısı olduğu söylenebilir (Karakoç, 1958: 7-8).

Edebiyatımızda kullandığı eleştirel yöntem dolayısıyla Yeni Eleştiri kuramı ile ilgisi sıklıkla ifade edilen Hüseyin Cöntürk'ün *Çağının Eleştirisi* (2006) adlı iki ciltlik eserinin en hacimli yazılarından biri "Turgut Uyar" başlıklı incelemesidir. Bu çalışma daha önce Asım Bezirci ile birlikte yayımladıkları *Turgut Uyar, Edip Cansever* (1961) çalışmasında da yer alır ve Cöntürk'ün Yeni Eleştiri ile olan ilişkisini kavramak açısından önemli bir metindir. 55 sayfalık bir çalışma olan Turgut Uyar incelemesi, giriş ve sonuç bölümleri dâhil olmak üzere 26 alt başlıktan oluşur. Alt başlıkların hayli yoğun olduğu incelemenin esas itibariyle giriş, içerik, üslup ve sonuç bölümü olarak tasarlandığı, 20. bölüme kadar içerik diğer bölümlerde ise üslupla ilgili meselelerin ele alındığı görülür. Cöntürk'ün metnin sonuna [...] *şiiri hakkında Turgut Uyar'dan aydınlatıcı bilgi istenmiş değildir* (Cöntürk, 2006: 258) şeklinde düştüğü not, şiir eleştirisine, yorumuna ve daha genel anlamda eleştiriye bakış açısını anlamayı kolaylaştırır. Ona göre eleştiri, metin odaklıdır ve diğer dış unsurlardan arınmış bir halde kendi yolunu bulabilir. Bu ve benzer nedenlerle metinde Turgut Uyar'ın İkinci Yeni şairi olduğuna dair ima dahi yoktur.

Çalışma her ne kadar giriş bölümüyle başlasa da bu bölümün, altı maddelik bir sonuç içerir ve Cöntürk, Uyar'la ilgili değerlendirmelerini giriş bölümünde ilan eder. Bu altı madde dışında "Giriş" bölümünde yer alan ifadeler, izlenimci eleştirinin kişisel zevke yer açan dünyasına karşı Cöntürk'ün eleştirel bakış açısının özeti niteliğindedir.

Bilindiği gibi Turgut Uyar'ı edebiyat dünyasına tanıtan eleştirmen Nurullah Ataç'tır. Cöntürk, Ataç'ın Uyar üzerine değerlendirmelerine çalışmasının "Giriş" bölümünde yer verir ve Ataç'la aynı fikirde olmadığını duyurur. Yeni Eleştirinin metni kendi bağlamı içinde değerlendirme ve dış referanslara büyük ölçüde kendini kapatma ilkesi bu satırlarla ihlal edilmiş olur. Ayrıca Cöntürk, güzellik gibi göreceli bir değerlendirme üzerinden de Ataç'ı eleştirmekten geri durmaz:

"Bugün *Türkiyem*'i okumak bana iki bakımdan faydalı oldu. Biri Uyar'ı daha iyi tanımama yaradığı için, öbürü, şiirimizin o zamandan (1952) bu zamana, ne kadar geliştiğini gösterdiği için Ataç'ın Uyar'ı öven "önsöz"ünü okurken gülümsemeden edemedim: demek o dönemde Uyar'ın şiiri beğenilebilecek bir şiirdi. Başkalarını bilmem ama ben bu kitapta "güzellik" namına pek bir şey bulamadım. Bu, belki de *Türkiyem*'de O. Veli (-O. Rifat-M.Cevdet) devrimlerini henüz henüz sindirmeye başlamış, bir ayağı henüz onların gerisinde olan bir şiir zevki yarattığı içindi" (Cöntürk, 2006: 203).

Cöntürk bazı yazılarında, beğenilerdeki göreceliği kabul eder ve saf nesnelliğin mümkün olmadığını savunur (Kadızoğlu, 2011: 196). Bu anlamda Ataç'ın beğenisine yaptığı eleştiriye

öznellik ve nesnellik bağlamından çok yöntem ve üslup açısından değerlendirdiği gözlemler. Yeni Eleştirinin herhangi bir dış kaynağı referans olarak görmediği pratiğinden yola çıkarak Cöntürk'ün Garip şairleri ile Uyar arasındaki ilişkiye değinmesi de düşündürücüdür. Ayrıca bu durum W.K. Wimsatt'ın "The Verbal Icon" adlı eserinde sözünü ettiği "kasıtlı yanılğı". "duygusal yanılğı" kavramlarının eleştiride oynadığı rolü de hatırlatır (Wimsat, Beardsley 1954).

Yeni Eleştiri anlayışı, şiiri diğer edebî türlerden ayrıcalıklı görür ve şiirin kurtarıcılığına dair bir öngörüye sahiptir. Haliyle şiirle diğer edebî türlerden daha fazla ya da yakından ilgilendikleri söylenebilir. Cöntürk'ün eleştiri metinleri içinde de şiire özel bir önem verdiği dikkatten kaçmaz ama şiirin kurtarıcılığı ya da şiire sığınma gibi bir pratik öne çıkmaz. Cöntürk'ün asıl dikkate aldığı nokta şairin şiirde yaratmaya çalıştığı "özel dünya"ya yaptığı vurgudur. Şiirin yarattığı dünyanın özel bir dünya olduğu ve biricikleştirildiği Yeni Eleştiride, şairin özel dünyası şiirsel olarak önemsenirken bir birey olarak şair değerlendirilmez. Asıl olan, onun yarattığı şiirsel dünya üzerinden bir sonuca ulaşmaktır. Bu yüzden dış dünyanın referansları dikkate alınmaz. Oysa Cöntürk, yazısının tamamında şair ile şiiri organik bir bütün olarak görür ve şiirdeki tematik açılımları yaparken şiiri, şairin dünyası olarak ele almaktan geri durmaz. "Uyar'ın dünyada alışamadığı birçok kötü şey var" (s.226), "Bu yüzden "akşam" şair için her zaman mutlu duyguların bir sembolü oluyor" (s.231), "Burada da şair, mutsuzluğunu "ölü kadınları" sevmekten gelen duygulara eşit tutuyor" (s.220), "Sulardan, çayırlardan uzak olmak" da Uyar için mutsuzluğu temsil eden somut durumlar" (s.220) gibi örneklerini daha da çoğaltabileceğimiz cümlelerde Cöntürk, Uyar'ın ruhsal durumunu, beğenilerini, istek ve arzularını şiirden bağımsız düşünmez aksine şiirine dâhil eder. Şiirlerdeki sembol, imge vb. gibi unsurların kaynağını şairin iç dünyasında aramaya çalışır. Metin; sembol, imge gibi Yeni Eleştirinin önemseddiği birçok içeriği barındırmakla Yeni Eleştiriye yaklaşırken sanatçının psikolojik durumunu incelemeye başlamasıyla da yöntemsel olarak Yeni Eleştiriden uzaklaşır.

Uyar'ın mutsuzluğa ve kötülüğe karşı başa çıkma yöntemleri "Ablukadan Kurtulmak" alt başlığında sistematik bir biçimde ele alınır ve şairin her çabası, mutsuzluğa karşı direnme olarak betimlenir. Tematik bir inceleme içinde böyle bir tespitin yerinde olduğu düşünülebilir ancak bütüne bakıldığında metnin giriş bölümündeki "Uyar'ın yaşamında baskın olan öğeler mutsuz öğelerdir. Mutlu öğeler bol bol varsa da bunlar mutsuzlar tarafından gölgelenmekte, abluka edilmektedir" gibi cümleler, kaynağını şairin kişisel alanının içinden alan tespitlerdir. Cöntürk, bu ifadeyle de yetinmeyip "Uyar mutsuzlukları mutsuzlaştırmak çabasında bir şairdir" tespitiyle yorumunu destekleyen bir sonuca varır. Bu değerlendirmelerin Yeni Eleştirinin metin dışında, biyografik veya psikolojik bağlamları dikkate alan yaklaşımları reddeden anlayışıyla uyum sağlamadığı dikkati çeker ve bireyin mutluluğunun kişisel alana ait olduğu gerçeğini göz ardı

eder (Bertens, 2019: 22). Metnin biyografik yorumunu reddeden Yeni Eleştiri, duyguların şiirde dile getirilmesine karşı olmamakla birlikte referansların şairin biyografisine, psikolojisine ait unsurlardan elde edilmesini bir yöntem olarak benimsemez.

Yeni Eleştiri değişen dünya düzeni içinde şiiri *metalaşmaya ve yüzeyselliğe* karşı bir direniş aracı olarak görürken şiiri ve şairi bir varoluş hali olarak görmeyi tercih eder (Bertens, 2019: 30-31). Bu durumda şaire ve onun şiir dünyasına atfedilen önem de keskinleşir. Bu durum Cöntürk'ün de yanlıgısı haline gelir. Şairin dünyası ile kastedilen onun bireysel dünyası, ruh hali vb. değildir ancak Cöntürk, bu noktada Uyar'ı "özel bir dünyası" olmasıyla dikkate değer bulur (Cöntürk, 2006: 204-205). Ayrıca Cöntürk "dış dünya", "reel dünya", "iç dünya" ayrımı yapar, bu dünyaları birbirinden ayrı ayrı sınıflandırarak aralarındaki ve içlerindeki zıtlıklardan bahsedip birbirini şekillendiren yapılar olarak değerlendirir. Bu çıkarımlar doğal olarak eleştirmenin şairin ruhsal durumu ile şiir dünyası arasındaki ilişkiyi kabul ettiğini gösterir. Metinde yer alan "Kuşatılmış Şair", "Tam Abluka", "Tek Şiirli Şair" başlıkları, içerikleriyle birlikte bu iki dünya arasındaki ilişkinin gücüne ve ayrılmazlığına işaret eder. Bu anlamda *şiirdeki özneyi var eden yine şairdir* yargısı kabul edilmiş olur. Başlıklarda sürekli şaire vurgu yapılması okuyucuyu şiirden çok şaire yönlendirme, onun üzerinde düşünme ya da düşündürme işlevi yüklenmiş bir görüntü çizer:

"O, kendi yaşantısını, kendi özel dünyasını getiriyor asıl. Bu dünyanın başlıca özellikleri de şöyle özetlenebilir: mutlu ve mutsuz ardı kesilmeksizin yer alıyor orada. Mutlu öğeler şairin reel yaşamına, ya da hayal evrenine ilişkilidir. Reel yaşamında hem mutlu hem mutsuz öğeler var" (Cöntürk, 2006: 236).

"İğreti Şair" başlığında daha önce mutsuz bir şair olarak nitelendirdiği Uyar'ın reel dünyaya karşı tavrının ikircikliliğinden bahsedilir. Bu tespitlerin şairin ruhsal durumuyla ilişkisi, otobiyografik göndermeler içermesi kaçınılmazdır. Şiirin öznesini şair olarak düşündüğünüzde sanatçıyı, yaşadığı dönemi ya da içinde bulunduğu edebî hareketliliği ne kadar görmezden gelirsiniz gelin tıpkı Cöntürk gibi şiirden çok şairi değerlendirme yoluna istemeden de olsa girmiş olursunuz. Cöntürk'ü ve Yeni Eleştiriye bu durumdan bağımsız görmek ya da anlamak da pek mümkün görünmüyor.

Semboller, imge-imaj, ironi, nükte vb. konular Yeni Eleştirinin şiirde dikkatle üzerinde durduğu, önemseddiği unsurlardır. Cöntürk'ü Yeni Eleştiriye en çok yaklaştıran da bu başlıklar olmuştur. Uyar'ın sembol dünyasını sınıflandırması, imajlar üzerinde durması üstelik Uyar'ı "Eliot'vari" olarak nitelendirmesi, Türk şiirinde onun bu tutumunun diğer şairlerce örneksendiğini belirtmesi ilginçtir (Cöntürk, 2006: 217-220).

Yeni Eleştirinin edebî eserin "kutsallığını" reddederek eseri bir bütün ya da bir bütünün parçası

olarak görme eğilimine karşı duruşunu ve diğer yandan “yakın okuma” olarak adlandırılan tahlil yöntemini Cöntürk’ün eleştirisinde de görmek mümkündür (Ünal, 2003: 286-287). Cöntürk, özellikle metni parçalara ayırma ve herhangi bir parçasını da bütün kadar değerli ve tartışabilir sayma görüşünü Turgut Uyar incelemesinde bazen bir dize bazen şiirden bir bölüm alıntılarla sıkça somut bir hale getirir.

SONUÇ

20. yüzyılın ilk yarısında Batı’da etkin bir eleştiri yöntemi olarak benimsenmiş olan Yeni Eleştiri, edebiyatımızda Hüseyin Cöntürk’ün kuramsal yazıları, çevirileri ve pratik uygulamalarıyla tanınmıştır. Modern eleştiri çalışmaları özellikle izlenimci eleştirinin etkisinden kurtulmak isteyen edebiyat dünyası için oldukça değerli ve önemli çalışmalar olarak dikkate değerdir. Bu anlamda kuramsal bilginin paylaşımının çeviriler yoluyla artması Batı’daki çalışmaları nispeten daha yakından takip etme şansını arttırmış farklı metotlar ve kuramlar eleştiri sahasındaki gelişmelere katkıda bulunmuştur.

Bugün Cöntürk’ün eleştirel yöntemini tanımak ve değerlendirmek için Yeni Eleştiri önemli bir başlık olsa da Hüseyin Cöntürk’ün ele aldığımız “Turgut Uyar” çalışmasında olduğu gibi bu eleştiri anlayışıyla Cöntürk’ün çalışmalarının her zaman organik bir bütünlük taşımadığı da ileri sürülebilir. Bunun yanında birtakım eleştirilere hedef olmakla birlikte Cöntürk’ün mesleki formasyonu, veri ve analize verdiği önem nesnel eleştiri anlayışının gelişmesinde önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Cöntürk’ün ele aldığı metinde sembol, imge-imaj vb. gibi unsurlara verdiği önem, şiiri bir bütünden ziyade parçaları dikkate alan çözümleme yöntemi, metni yorumlarken dış kaynaklar ve edebiyat tarihi ile çok sınırlı ya da hiç kurmadığı ilişki dikkate değerdir. Ancak tespit ve tahlilden sonuca gitmek yerine önce sonucu açıklayıp sonra sonuçtaki verileri esas alan bir yöntemi izlemesi zaman zaman öznel değerlendirmeler yapmasına sebep olur.

Sonuç olarak Cöntürk’ün eleştirel kimliğini tanımlamakta nesnellüğün önemli bir sonuç olduğunu ancak Yeni Eleştiri ile ilişkisinin sadece nesnellikle tanımlanamayacağını da belirtmek gerekir. Metni ve yazarı/şairi bir bütün olarak gören anlayışın aksine Cöntürk’ün metni öne çıkaran, onu dış referanslardan olabildiğince bağımsız düşünen ve bütünden ziyade parçayı önceleyen anlayışı, bir yenilik olmakla birlikte bütün unsurlarıyla Yeni Eleştirinin içinde çıkmış saf bir uygulama olmaktan ziyade Cöntürk’e özgü bir nitelik kazanır.

KAYNAKÇA

BERTENS, Hans (2019), **Edebî Teori**, (Çev. Abdurrahman Aydın), Sel Yayıncılık, İstanbul.

CÖNTÜRK, Hüseyin (2006), **Çağının Eleştirisi (Birinci Kitap)**, YKY, İstanbul.

ÇETİN BAYCANLAR, Sema (2007), "Türk Edebiyatında 1951-1961 Yıllarında Edebî Eleştiri (Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergileri)", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adana.

DUMANLI KADIZADE, Esmâ (2011), "Hüseyin Cöntürk ve Yeni Eleştiri", **TÜBAR**, 29, s.188-199.

EVİS, Ahmet (2020), **Hüseyin Cöntürk ve Eleştirmenliği**, Libra Yayıncılık, İstanbul.

KARAKOÇ, Sezai (1958), "Mösyö İstatistik", **Pazar Postası**, 19 Ekim 1958, s.7-8.

LEROY, Searle (2005), "New Criticism", **The Johns Hopkins Guide to Literary Theory and Criticism**, (ed. Michael Groden, Martin Kreiswirth, & Imre Szeman), The Johns Hopkins University Press, Baltimore, pp. 691-698.

MORAN, Berna (1994), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, Cem Yayınevi, İstanbul.

ÜNAL, Hayriye (2003), "Yeni Eleştiri", **Hece Eleştiri Özel Sayısı**, 7 (77-78-79), s.283-292.

WILLIAM, E. Cain (1984), **The Crisis in Criticism: Theory, Literature and Reform in English Studies**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

WIMSATT, William- BEARDSLEY, Monroe (1954), **The Verbal Icon**, University Press of Kentucky, Kentucky.